

monográfia

Kujbusné Mecsei Éva

A privilegizált mezővárosi korszak*

Szabad királyi város helyett szabad és privilegizált mezőváros

Az 1802-ben megfogalmazódott merész álmhoz, a szabad királyi várossá váláshoz bár már a megváltozott körülmények miatt a megváltkozással sem kerültek közelebb a nyíregyháziak, de még reménykedhettek abban, hogy az 1832-ben kezdődő országgyűlés számukra kedvező törvényt hoz a megváltkozott mezővárosok jogállásának rendezéséről.

A törvény megszületéséig is fontosnak tartotta a közönség, hogy a város autonómiáját – most már a legvégsőig elmenve – királyi privilégium által biztosítsa. Az 1832. november 12-én tartott gyűlésen döntés született arról, hogy *„mihelyst a királyi városság nem sürgettetik, szükség ugyan a rendszabások megváltoztatását kieszközölni, azonban itten azon kérdés támadt, hogy az ezt sürgető lépések a tanácsra nyerendő privilégium előtt-e, vagy ezután tétessék meg, s amennyiben a közelebbi ... országgyűlésen sok oly beszédek vagy talán megállapodások is fejlődhetnek ki, melyek az illetén, a királyi és mezővárosok között középhelyet érdemlő városokra nézve kedvező kihatásúak lehetnek, azon lépések iránt kell-e azonnal intézeteket tenni, vagy tanácsosabb az országgyűlés bevégeződéséig várakozni? Itten a deputatit több tekintetek arra bírták, hogy mindenek előtt a város tanácsára szükséges privilégiumot eszközteni, s majd csak annak megnyerése után lépéseket tenni a rendszabások megváltoztatása iránt.”*

A Helytartótanácsnál folyó ügyeik intézője, Procopius György ágens javaslatára a királyi kegy elnyeréséhez Bécsben is igyekeztek olyan ágenst találni, aki gyakorlati, udvarban való jártassága révén hozzásegíthette Nyíregyházát az óhajtott privilégiumhoz. A közönség 1832. november 9-én kelt levelével Biermann Mihály ágenst kereste meg, aki elvállalta a város képviselőt, mert esélyt látott a kiváltságlevél elnyerésére. Az ágens kedvező válaszát véve meg is kezdődött a tárgyalás a nemesek és a város tanácsa között, amely bár biztatónak indult, végül mégis eredménytelenül záródott, mivel a felek nem tudtak megállapodni a közös testület tagjainak nemes – nem nemes arányában, valamint a tisztségviselők választási ciklusában. Így a választott közönség mint a város képviselője úgy határozott, hogy csak a városi tanács jogkörének bővítése érdekében folyamodik a királyi kegyért. A Biermann által elkészített beadvány nem is jegyzett meg többet a nemesekről,

* A főszerk. megjegyzése: Kujbusné Mecsei Éva A betelepülés évtizedei (Szemle 2007/4. sz. 393–434), illetve A megváltkozás időszaka I–II. (Uo. 2008/1–2. sz. 3–28, 147–184) írásait befejező dolgozata figyelemtelenségéből a múlt évi 3. számunkból kimaradt. Most pótoljuk, a szerzőtől elnézést kérve.

minthogy régóta laknak itt, földjeik után – mivel az a többi nyíregyháziéval azonos eredetű – hasonlóan fizetnek, mint a városlakó parasztok, vérségi kötelékek fűzik össze őket a nem nemes lakosokkal és a város vezető tisztségviselőit is származásra való tekintet nélkül választja a nép.

A kérelem arra helyezte a hangsúlyt, hogy a városi tanács a vármegye által ráerőltetett statutum következtében csorbulást szenvedett korábbi jogkörét sértetlenül kapja vissza. Arra kérték az uralkodót, hogy 15 tagú tanácsuk (amelynek tagjai az évente jelölt és választott fő- és albiró, a kapitány és a háromévente újraválasztott tizenkét szenátor) tisztújítására annak a megyei biztosnak az előtűlése alatt kerüljön sor, akit jelöltjeikből Szabolcs megye főispánja választ. A városi tanács szolgáltatathasson igazságot a helyi lakosok polgári pereiben, átvéve az örök-váltások után megszűnt úriszék elsőszeiki bíraskodási jogát. Az általuk hozott ítéletek fellebbviteli fóruma pedig egyenesen a vármegye törvényszéke lehessen. Kérték továbbá, hogy az uralkodó jogosítsa fel privilégiuma által a tanácsot, valamint a választott közönséget azzal a joggal is, hogy a város rendjére, csinosítására, a lakosok javát és előmenetelét elősegítő ügyekre nézve a hazai törvények és a helybeli szokások figyelembe vételével rendszabásokat hozhasson, és azokat végre is hajthassa. Végül szerették volna, ha megváltozott jogállásuk szerint városukat szabadnak, lakosaikat pedig polgárnak nevezik. Eddig használt pecsétjük helyett is újat kértek: *„a város symbolica nevezéséhez képest egy nyírfák között álló, s szőlőt és kalászt mint az itteni industria fő tárgyait kezében tartó Genius mellett lévő templom képezze – magyar körülírással.”*

Nyíregyháza kérelmét Biermann Mihály az 1833. szeptember 15-i királyi audiencián adta át Lajos főhercegnek. Ettől kezdve a város igyekezett mindent megtenni a kedvező válasz elnyerése érdekében. A kor szokása szerint először is befolyásos segítőköt kerestek. Kérésük támogatása ügyében jártak báró Eötvös alkancellárnál, gróf Teleky József főispánnál. Bécsben megkeresték Géczy István kancelláriai referendáriust is, hivatalos ajánlóként pedig Szabolcs megye és a Károlyi-birtok vezető tisztviselőit kérték fel. Figyelemre méltó, hogy az 1824-től oly sok kellemetlenséget okozó, a privilégium kérését ezáltal szükségszerűvé tevő megyei nemesi közgyűlés meghatározó tagjai bizonyosságlevelükben mindannyian elismerték a város érdemeit és azt, hogy Nyíregyháza méltó a kért királyi kegyre. Többen kiemelték, hogy a város előjárósága alkalmas arra, hogy éljen a kiváltságlevél által biztosított jogokkal, merthogy – mint Patay István első alispán hangsúlyozta – a város *„lakosai... oly neveltek, hogy közöttök több iskolákat végzett, sőt több hites ügyvédek találtak – arra, hogy tulajdon lakosai közt lehető követeléseknek el- és megítélésére maga közül törvénytudó tanácsot választhat, kik minden, a lakosoknak egymás között lehető ügyes bajos dolgait, ide nem értvén a vérbírói hatalmat, elítélheti, ... úgy mindazonáltal, hogy minden a tanács által hozandó ítéletek a végrehajtás előtt terjesztessenek a nemes vármegye törvényszéke eleibe.”*

Markos Mihály, Szabolcs és több más megyék táblabírája, a gróf Károlyi-család törvényes ügyeinek kormányzója azt a rendet tanúsítja, amelyet a város előjárói a közdolgok előmozdítására felállítottak és fenntartanak. Földváry Péter táblabíró pedig a privilégiumra azért látja érdemesnek Nyíregyházát, mert a város ifjai jólneveltek, így alkalmasak lesznek ők is *„ezen várost nyíló bimbójából teljes virágzásra hozni.”* Mikecz Ferenc vármegyei táblabíró és esküdt, a város igazságszolgáltatásra való felkészültségét illetően az előjárók alkalmasságán túl azt hangsúlyozta, hogy felesküdtött ügyvédek működnek Nyíregyházán, akik közül

többen a választott közönségnek is tagjai. Így a helyi igazságszolgáltatás olyan eredményes, hogy fellebbezésként a szolgabírói székre csak néhány ügy kerül. Keltz János főszolgabíró azt tartotta fontosnak megjegyezni, hogy a város tanácsába a törvénytudókon kívül olyanokat választottak, akik hosszú ideig tevékenykedtek az igazgatásban. A kereseteket rendes per formájában, ügyvédek által folytatják. Vay István, több megye táblabírája, volt járási al- és főszolgabíró kiemelendőnek tartotta azt is, hogy az igazságszolgáltatásra való alkalmasság mellett a város egyéb érdekeket is magáénak tudhat. Így rendes levéltára van, a testületek jegyzőkönyveiket jól vezetik, a felsőbb utasításokat megfelelően hajtják végre. A megyei adópénztár felelős tisztviselői: Soldos Ferenc és Kriston András pedig azt hangsúlyozták, hogy a város a közköteleességek teljesítésében is jeleskedik. Említésre méltó, hogy a francia háború idején Nyiregyháza a maga költségén 10 lovas katonát állított ki, zúgolódás nélkül hosszúfuvarozott, amiért főbíráját kitüntették. Az adókat pontosan befizette, sőt hitelekkel is segítette a vármegye pénztárát. A beszállásolt katonaságot panaszmentesen látta el. Városiasodását mutatja az utak jó állapota, illetve az, hogy Nyiregyháza a megye fő piachelye. Vásárvámjai mérsékeltek, a piaci árfolyamokról a Helytartótanács utasítása szerint jegyzőkönyvet és tabellát vezetnek. Az 1816–17-es éhínség idején pedig hétről hétre innen kapott kenyeret közel hatvan, gabona nélkül szűkölködő helység. A városnak ezeken túl az árvák ügyében és a művelődés érdekében tett, figyelmet érdemlő törekvését emelte ki Pálffy József, a tiszántúli kerület törvényszékének táblabírája és Olasz Mihály, Szabolcs megye táblabírája és tiszti főügyésze, aki ajánlólevelében hangsúlyozta: *„jól választani szokott lelkipásztorok, oskolai rendszerint való tanítók, mesterek és céhek előljárási vezérléseik alatt s lelki és elméleti tehetségeikben is annyira alapultak, hogy kevés köztük a cégéres gazember. A város felállította az Olvasó Könyv Tárt és Literatúrai Casinót, e mellett pedig a szép fejérmű pallírozására nézve asszonyi institutumot is tart, és a csinosodást, a nemzeti kiművelést mindenhogyan elősegéli.”*

Bizonyára ezek az ajánlások is hozzájárultak ahhoz, hogy az udvarban, a Kancellárián és a Helytartótanácsnál érdemesnek tartották Nyiregyházát arra, hogy foglalkozzanak kérésével. A város által benyújtott kérelem a hozzácsatolt ajánlólevelekkel – Biermann 1833. november 5-én kelt levelének tudósítása szerint – olyan határozattal érkezett le a Kancelláriához, hogy az aktákat Ófelsége elé kell terjeszteni. Az ügyet éppen ezért bővebb informálódás és esetleges kiegészítés céljából áttették a Helytartótanácsra, ahonnan decemberben küldték meg Szabolcs megye közgyűlésének. A beadványban foglaltak megvizsgálására a közgyűlés küldöttséget nevezett ki, amely 1834 áprilisában tett jelentésében megállapította, hogy a kért kiváltság bár a nemesi szabadsággal összeférhető, de *„mivel az ilyen szabados városoknak elrendelése iránt a jelen országgyűlés a rendszeres munkálatok sorába végezni kíván, ezért a privilegium iránti kérelmet felfüggeszthetőnek véli.”*

A bécsi ágens annak ellenére, hogy a közönség május 21-i leveléből értesült a megye álláspontjáról, arra bízta a nyiregyháziakat, hogy továbbra is személyesen tegyenek lépéseket ügyükben az udvarban, a Kancelláriánál, a Helytartótanácsnál. A tanácsot megfogadva el is indult Budára és Bécsbe Jármy Menyhért fiscalis, valamint Kralovánszky András albíró. Biermann javaslatára a város írásbeli nyilatkozatot is tett, miszerint ha az országgyűlés a szabados városokra nézve más határoz, mint amit a nyiregyháziak a privilegiumukba foglalni kértek, akkor természetesen alávetik magukat a törvény rendelkezésének.

Szabolcs megye közgyűlése a június 17-én kelt helytartótanácsi utasításra szeptember elején tűzte napirendre azoknak az észrevételeknek a megtárgyalását, amelyeket küldöttei a városnak a királyhoz benyújtott folyamodványára tettek. Kialakított álláspontjuk nem sokban különbözött a korábbiaktól: továbbra is igyekeztek egyrészt a megye fennhatóságát, másrészt a helybeli nemesség előnyét biztosítani. Jelentésük október 13-án került a Helytartótanács elé. Innen november közepén indult útnak a Kancelláriára az az átirat, amelyben a Helytartótanács megvizsgálva a megye által adott javaslatot inkább a város álláspontját és kérelmét pártolta, mondván, hogy a nemesek a lakosság negyvened részét teszik ki csupán, egyébként is úrbéres földön laknak, és közülük többen elfogadják a városi tanács bíraskodását.

Biermann a korábbi tapasztalatokra alapozva most is jónak látta, ha az átiratnak a Kancelláriára érkezésekor a város képviselői Bécsben vannak, és személyesen igyekeznek ügyükben eljárni. Biztosoknak ezúttal is az udvari körökben már jól tájékozódó fiscalist és albirót választották. Kralovánszky András karácsony előtt tért haza azzal a hírrel, hogy a privilégium iránti kérelem már a Kancellárián is szerencsésen keresztülment, bár kisebb jelentőségű kérdésekben – amelyeket még leküldenek a megyére – felvilágosítás szükséges.

A Helytartótanács által kért kiegészítő információk megtételére Szabolcs megye közgyűlése 1835 februárjában újabb bizottságot nevezett ki. Ez a küldöttség már annak a véleményének adott hangot, hogy az 1826. évi rendszabás valóban módosításra szorul. Jónak és elfogadhatónak ítélte a városnak azt az elképzelését is, hogy az előjáróság két testületének: a város életét felügyelő, bíraskodó városi tanácsnak, valamint a gazdálkodást irányító választott közönségnek a hatásköre teljesen különüljön el. Ebből következően a város ügyeinek folytatásához szükséges, irásba foglalt utasítással ellátott, hivatalba lépéskor hitet tevő, közjövedelemből fizetett eddigi tisztségviselőkön kívül a közönségnek is legyen külön előjárója: a polgármester. A küldöttség még szükségesnek vélte egy mezőbíró, négy lovaspandúr és hat hajdú alkalmazását is.

Ennek, a megye által szeptemberben felterjesztett jelentésnek az alapján úgy látta a közönség, hogy a helyi akadályok elhárultak kérelmük útjából, és „*a dolog felsőbb helyeken lévén előmozdítandó.*” A megye – immár a város elképzeléseit támogató jelentése – október 20-án került a Helytartótanács elé, ahonnan november elején küldték fel Bécsbe. Az iratok megérkezésekor már újra a császárvárosban voltak a nyíregyházi követek is.

Ezt követően azonban az uralkodó elé terjesztendő privilégium tervezete több mint fél évig volt már a Kancellárián anélkül, hogy az ügyben bármi előrelépés történt volna. Miután az 1832–1836-os országgyűlés sem rendezte a „*királyi és mezővárosok között lévő*” városok jogi helyzetét, a város az autonómiájának, eddig elért kiváltságainak és lehetőségeinek megvédése mostmár a kért kiváltságlevéltől függött. Mivel még 1837 februárjában – az ügyintézés sűrgető ágensi levelek ellenére – sem történt lépés a Kancellária részéről, Biermann újabb biztosok küldését javasolta. A tavaszi nagy ünnepek után, májusban indult el Jármay Menyhért fiscalis és a helyettesítő főbírói címmel felruházott Hatzel Antal helybeli postamester, hogy a királyi audiencián – remélhetőleg utoljára – szorgalmazza a végzést.

A több éves fáradozást végül siker koronázta: V. Ferdinánd 1837. augusztus 31-én aláírta azt a privilégiumot, amelytől a város közönsége helyzetének, jogállásának rendezését, és az akkor már 17 és félezer lakosú város gazdaságának és

iparának gyarapítását, gyermekeik mesterségekre s művészetekre való taníthatását remélte.

A királyi kiváltság megnyeréséről Biermann szeptember elején kelt levelében értesítette a várost. Azért, hogy Nyíregyháza közel négy évi várákozás után minél hamarabb megkaphassa a kiváltságlevelet, a kiállítási költségeket – a város által küldött pénz megérkezéséig – az ágens megelőlegezte, mondván „*hogy az udvari cancellista az íráshoz foghasson, mert ez szép calligraphica expeditiot kívánván, úgyis egynéhány hétig tartani fog.*”

A privilégiumlevél és a pecsétnyomó október végére készült el. Bécsből Medgyasszay István nagykereskedő hozta Debrecenbe, ahol azokat a város által megbízott Galának Dániel kereskedő vette át.

Az 1837-es privilégium címérlapja

Az 1837-es privilégiumlevél az alábbi új pecsétet adományozta a városnak: „*egy hengerített pecsét paizs környes vagy kerék formába felállítva, vízérintően két térre hasítva, melynek felsőbb égszínű téréen a' paizsnek mind két felőli részén magossan kinőtt és természetes színnel festett Nyírfák között van egy veres fedelű fehér Templom (Egyház) felemelkedett 's ezüst csillaggal tetézett toronnyal, — magának t. i. azon Pr. Városnak nevezetét jel által kifejező — a' veresre festett alsó részen pedig egy búzavirág színű karmányba öltött emberi kar markában megért termésű arany kalászokat, mint az ottani mezei gazdaságnak legfőbb ágát tartva szemléltetik, a' paizson pedig felül fekszik egy gyöngyökkel és drága kövekkel ékesített közönséges arany korona, az egészset végezetre körülveszi fejr környezet arany szálakba foglalva, és környesen következő nagyobb betűkkel körül írva: PRIVILÉGIÁLT SZABAD NYIR-EGYHÁZA MEZŐ VÁROSA PETSÉTJE. 1837. A' mint mind ezek ezen Levelünk elején festésznak tanult kezével és mesterségével tulajdon és saját színeikkel szembetünöbben kifestve, és a' tekintők szeme eleibe világosabban helyezve szemléltetnek. A' volt régibb Petsétet pedig ezennel megszüntettnék nyilatkoztatjuk.*”

1837-ből még két pecsét maradt fenn: az egyik a város pecsétje volt, a másikkal a tanács hitelesített.

Az 1837. december 4-én tartott városi gyűlésen „*tekintetes Inczédy György főhadnagy úr azon kedves hírrel örvendeztetvén meg a közönséget, hogy az oly régen óhajtván várt kegyelmes királyi privilégium e napokban maga hiteles eredeti formájában megérkezett, azt a közönségnek bemutatja. Hálából megrendelték a király képét, amit az új címerrel együtt a nagyteremben helyeztek el. A latin nyelvű kiváltságlevélnek Galának János főjegyző által hitelesített magyar fordítását pedig Debrecenben, Tóth Lajos nyomdájában negyedréti formában, ezer példányban még decemberben kinyomtattatták, merthogy az oly régi óhajtnak ekképpen történt megvalósulásán érzett örvendezés oly hirtelen terjedvén a nép között, hogy ezen kegyelmes privilégiumot még a bejelentés előtt is nem csak látni, olvasni, de azt meg is tanulni vetélkedve igyekeznek.*”

Mivel közeledett az év végi tisztújítás ideje, szeretne volna a közönség, ha a kiváltságlevélbe foglaltak minél hamarabb hatályba lépnek. Most már a megye sem gördített akadályt Nyíregyháza útjába. Sőt a királyi parancs leérkezését be sem várva, a december 18–19-i közgyűlésben kihirdette a privilégiumlevelet; valamint küldöttséget rendelt a városi beiktatási ünnepségre. A tisztújítás előkészítésével,

illetve a „*magyar alkotmányos szokás szerint*” tartott beiktatási ünnepségnek 1838. január 22-re való megszervezésével a közönség 18 tagú elnökséget bízott meg, amely a megye közgyűlésének tagjain kívül meghívta a várossal kapcsolatban álló országos és környékbeli jelentős személyiségeket, a hasonló jogállású mezővárosokat – akik közül szabad Szentés mezőváros külső és belső tanácsa elfogadva a meghívást annak a reményének is hangot adott, hogy az ő hasonló törekvésük szintén olyan sikerrel jár majd, mint a nyíregyháziaké. Az ünnepségről, majd az azt követő eszem-iszomról a helybeli evangélikus egyház Történetkönyve, valamint Susztek Sámuel tanító naplója a következőképpen számol be. „*Január 22-én tartatott városunkban kiváltságban beiktatás (statutio privilegiorum) ily módon: Reggeli 10 óra tájban ment a szomszéd és távol helységekből meghívott deputatus urakból álló nagy sokaság Szabolcs vármegye alispánja, Kállay Péter előülése alatt a katolikus templomba a szentmisére. Onnan, de sokkal nagyobb számban, az ágostai vallást követők templomába, ahol egy igen szívre ható beszéd tartatott tekintetes tiszteletes Mikuss Sámuel evangélikus prédikátor által. Előbb ugyan egy, azon alkalomra készült ének harmóniában énekeltetett, úgy prédikáció következett, s akkor őfelsége említésekor mozsárokba lövöldöztek. A katonák is ugyan elkészültek azon ünnepet lövöldözéseik által diszesíteni, de a kegyetlen hideg miatt semmit sem csináltak, csak hogy vagy 15 icce pályinkát és vagy 100 zsemlét früstökölvén, Nagy Sámuel oskolájában elfogyasztották. Prédikáció végével újra harmóniában énekeltetett egy vers azon énekből: Tartsd meg Isten királyunkat! Így vége volt az isteni tiszteletnek.*

De mind a két isteni tisztelet előtt a városházánál olvastattak fel a privilégiumok magyar nyelven az egész öszvegyűlt közönség előtt...

A templomból valamennyi férfivendég ment a Nagyvendégfogadóba, hol mintegy 230 személyre volt terítve, a gazdák és alsóbb rendű vidékiek pedig a Csillag nevű kocsmába szállottak, hol szintén 200 személy ebédelt... Délelőtt a piacon a boltok épületéből két csatornán folyt a bor, melyből sokan nem csak bőven hörpentettek, hanem vedrekben haza is hordták. Itt kb. 10 csöbör fogyott el. A boltok padjáról szórattott a nép közé percc és néhány véka dió. Az ebéd felett több ízben és többen emeltek poharat Őfelsége egészségére, a fenséges nádorért, megyénk lelkes főnökei s többek tiszteletére, kik jelesen a kiváltság megnyerése körül érdemeket szerezének magoknak...

Este tartatott bál a Nagyvendégfogadóban, mely fényes ugyan, de nagyon szoros volt. Muzsikus volt Bunkó bandája, 12 személyből álló, de amelynek inkább csak a neve, mint muzsikája volt híres, s nem is érdemelte meg azon 300 váltóforintot muzsikájáért, melyet kapott a várostól minden egyéb ajándékokon kívül.”

Míthogy a privilégium csak az autonómia kereteit határozta meg, gyakorlati megvalósítására, vagyis a részletes intézkedésekre és hatáskörökre vonatkozóan az előjáróságnak kellett remdelkezéseket hozni. E célból az elnökség – a közönség több tagjával folytatott tanácskozást követően – elkészítette azokat a kiegészítéseket, amelyek az újonnan nyert kiváltságok érvényesítésekor mintegy végrehajtási utasításként szolgáltak.

A privilégium első pontjához – amely szerint a város fő- és albiróból, valamint 12 tanácsnokból álló tanácsot (belső tanács) állíthat fel – kiegészítésként a tisztségviselők fizetéséről szóló határozatot fűzték. Eszerint a fő- és albiráknak éppen úgy, mint a közönség előlülójének: a háromévente választott polgármesternek, valamint a tanácsnokoknak az évdíjait a tisztújítás előtti rendelkezéssel fogják

megállapítani. A tanácsnokok közül – bár mindannyian életfogytig viselik tisztségüket – mindig csak nyolc kap évdíjat.

A 2. pont szerint a fő- és albirót a tanácsnokokból háromévente választja a közönség (külső tanács). A tisztségviselők újraválaszthatók. Mint ahogy azt a város az 1833-ban benyújtott folyamodványában kérte, a kiváltságlevél biztosította számára a lehetőséget arra, hogy a megye főispánja a közönségnek a – kiegészítés szerint három – jelöltjéből válassza a tisztújító szék elnökét. A fő- és albiróságra 4-4 tagot jelölő, a hivatalban lévő bírák, tanácsnokok, ügyész, jegyzők kizárásával a közönség által ez alkalomra választott 12 tagú bizottságba pedig olyanok kerüljenek be, akik nem kívánkoznak a belső tanácsba. A folyamatosság fenntartása érdekében határoztak úgy, hogy a tanács elnökének: a főbírónak az akadályoztatása vagy halála esetén az albiró legyen a helyettese. Ha a bírák valamelyike a két választás között hunyna el, akkor helyüket a rendes tisztújításig a közönség által választott személy töltse be.

A királyi kegy következtében a város külső tanácsa a főjegyzőn és főügyészen kívül 60 tagból állhat. A közönség azonban a nemesekre való tekintettel hivatkozva kimondta, hogy a többi taghoz hasonló, és nem nagyobb ülés- és szavazati joga lesz itt a nemesek főhadnagyának is, amennyiben ezt kizáró tényezők nem gátolják. Ha a főhadnagyot beválasztják a communitas 60 tagja közé, akkor ez a hely üresen marad. Ha a közönség valamely tagjának helye megüresedik, annak betöltéséről maga a testület gondoskodik.

A közönség tagjai minden törvényesen bevett vallásra való tekintet nélkül, szavazattöbbséggel választott birtokos lakosok, akik tisztséget holtukig viselhetik. Ehhez az elnökség szükségesnek ítélte azt a pontosítást, hogy bár a választásban vokssal bír minden, a városban fekvő ingatlannal rendelkező lakos, de e tisztségre megválasztani csak olyat lehet, akinek legalább saját városi háza van. Ha a communitas tagja bármilyen törvényes úton elveszti vagyonát, akkor elveszti tagságát is, és helyébe mást választanak. A tagok nem lehetnek egymással rokonságban, de a tanácson kívüli tisztségviselők közé már választhatóak atyafiak. A belső béke és rend megőrzése érdekében a tagok egymás iránti kölcsönös tisztelete, illő viselkedése elengedhetetlen. Aki ezt nem tartja szem előtt, az az elnöki rendreutasítást követően 12, a személyeskedésben vétkesnek talált és megintett pedig 40 forintot fizet.

A közönség a népszószóló, vagyis a polgármester elnöksége alatt a város legfontosabb ügyeiről tanácskozik, üléseiről jegyzőkönyvet vezet, amit – határozataihoz hasonlóan – helybenhagyás végett a belső tanács elé terjeszt. A város kiadásairól való döntés is a közönség véleményének meghallgatása után a belső tanács joga lett. A közjövédelmeket kezelő tisztségviselőknek a közönség gazdálkodást tárgyaló gyűlésein részt kell venniük, de szavazati joggal nem bírnak.

A kiegészítés igyekezett pontosítani az előjárók hatáskörét. Mivel a városnak eddig polgármestere nem volt, most az új tisztséget viselő számára részletes hatásköri leírást is készítettek, meghatározva a választott közönség üléseinek napját és ügyrendjének mikéntjét.

A polgármester, más néven népszószóló a communitas, azaz a külső tanács előlülőjeként a városgazdálkodással kapcsolatos feladatokat szervezte. Hatáskörébe tartozott a választott közönség gyűléseinek összehívása, a megtárgyalandó ügyek előterjesztése, a többségi szavazattal hozott határozatok végrehajtása és azok ellenőrzése, sőt szükség esetén a hétfői rendes ülésen kívül rendkívüli gyűléseket

hívhatott össze, és a fontosabb ügyeket megbeszélő konferenciákat is tarthatott. A gyűléseken felügyelt a csendre, és rendbontás esetén még határozathozatal előtt berekeszthette az ülést. A gyűlésekre nem járó tagokat elnökileg meginthette. Megkapta a város iratait őrző vasláda három kulcsának egyikét, amit a polgármesteri pecséttel együtt kellett őriznie.

Mint a főbíró, ő is rendelkezhetett kisebb összegek felett: tíz pengő forintig adhatott megbízást a kisebb javításokat végző mesterembereknek, de erről jelentést kellett tennie a soron következő gyűlésben. Évente kétszer a főjegyzővel és a fiskálissal pénztárvizsgálatot kellett tartania. Átvette a főbírótól a város ingó és ingatlan javaira való felügyelést is: szemmel tartotta, illetve szükség szerint javíttatta az épületeket, ellenőrizte a vásárvám beszedését, odafigyelt a pusztákra, erdőre, kaszálókra, bikákra, egyéb marhákra, „s a városnak minden egyéb fekvő és ingó vagyonaire”, a kintlévőségek (adó-, bér-, kölcsöntartozások) behajtására, a jogi képviseletre, a határmezsgyékre és külső kaszálókra. Minden pénzügyi tevékenységet, kiadott rendelkezést, általa tett hivatalos eljárást, hivatalához érkező levelet, beadványt pontosan adminisztrálnia kellett.

A polgármester gondoskodott a városháza rendjéről, fűtéséről, valamint arról, hogy a város tisztségviselői tudják a dolgukat: a tisztújítást követően azonnal kezűkhöz adta utasításaikat, sőt rendszeresen ellenőrizte azok pontos betartását.

A város közönségét ő képviselte szerződésalkötéskor, árendát, kölcsönfelvételt megelőző tárgyalásokon. A bevett polgárok is előtte tettek hitet.

A polgármester és a főbíró közti konfliktus elkerülése érdekében a közönség ügyeinek intézése során a polgármester a nagy és kis méretű pecsétől eltérő, közepes pecsétet használhat, személyes rendelkezésére áll egy hajdú, valamint hivatalos útjaihoz igénybe veheti a város szekereit. A megtárgyalásra kerülő ügyek indítványozója a közönség lett, de mivel az általa hozott végzéshez szükség volt a tanács jóváhagyására is, a gyors intézkedést kívánó ügyek tárgyalásakor mindkét testületnek egyszerre kellett ülésezni. Ehhez azonban kicsi volt a városháza, így annak mielőbbi bővítését határozták el.

A kiváltságlevél 6. pontjához – amely kimondta, hogy a fő- és albirót, tanácsnokokat, valamint a választott közönség tagjait vallásra való tekintet nélkül választják a jó erkölcsi tulajdonsággal bírók közül – csak annyit fűztek hozzá, hogy az ennek megfelelni nem tudókat a tagságtól a közönség megfosztja.

A privilégium értelmében a tanács közjövedelemből fizetett tisztviselői a következők: fő- és albiró, népszószóló, vagyis polgármester, 12 tanácsnok, fő- és aljegyző, ügyész, pénztárnok, árvák tisztigámja, számvevő, lajstromozó, két írnok, főorvos, sebész, borinspector, két borbíró, erdőinspector, két vásárbíró, és a forspontcommissarius. A kiegészítő javaslat szerint – mivel a számvevői és lajstromozói hivatalra még külön személyt nem találtak – a számvevőséget a fiscalisi és jegyzői hivatalhoz kell csatolni. A főjegyző a választott közönség jegyzője és számvevő is, ezért a tanács ülésén a jegyzőkönyvet a meghívott aljegyző vezeti. A vármegyével való kapcsolattartást, a katonaság ügyeinek intézését és a külső levelezést a főjegyzői hivatal végzi. Ide még egy írnokot vesznek fel a növekvő számú írásbeli feladat ellátására. A privilégium csak egy közpénzből fizetett pénztárnokot említ, holott az adóklasszának már régtől külön perceptora volt, őt azonban nem a közjövedelmekből fizették. Ez továbbra is így marad, mint ahogy a forspont commissariusi hivatalt is a városgazda vigye ügy, mint eddig.

A bábai szolgálatot a privilégium nem rendszeresítette, ezért a bába fizetését eltörölték, míg az árvagyám honoráriumát pontosították. Ugyanakkor kimondták, hogy a gyám kezeli mindazoknak a nemes árváknak is a vagyonát, akik ezt kívánják. Ha a tanácsülésen az árvák ügye kerül szóba, akkor az elnök meghívására a gyámnak meg kell jelenni és a szükséges felvilágosításokat megadni. Eddig is voltak „*a tanács parancsolatja alá különös, ún. esküdtek*” választva. Ezután – mivel a választott közönségnek is szüksége volt ilyen segítségre – 12 főt választottak erre a tisztségre. A tanács hat esküdtjét az adópénztárból, a közönség hat, ún. biztosát a város közpénztárából fizették. A kiegészítés megtiltotta, hogy egy személy két fizetéses hivatalt viseljen.

Az igazságszolgáltatási jog gyakorlásában is nagy előrelépést biztosított a privilégium a megye által városra erőltetett statutumhoz képest, mivel a beterjesztett kérelem szerint a tanács – a megyei törvényszékre tartozó vérbírói ügyek kivételével – a lakosság első fokú ítélőszékeként működhetett. Ítélezhetett a nemesek fekvő javaival kapcsolatos vitákban is, de személyes kereseteik, illetve az ingóságukat érintő ügyek továbbra is a nemesi törvényszék hatáskörébe tartoztak. Az elnökség által készített kiegészítés – az eddigi gyakorlatot alapul véve – az albírói szék alá utalta a kisebb értékű, a főbíró ítéletére bízta a 20–60 Pft közötti, illetve a tanács elé tartozónak mondta ki az ettől nagyobb értéket képviselő ügyeket, valamint részletesen szabályozta a per menetét. A városi tanács ítéletével elégedetlenek egyenesen a vármegye törvényszékére fellebbezettek. A kiegészítés ehhez még hozzáfűzte, hogy „*némely esetekben a feljebbvitel törvény által kereken elzáratik.*” A hozott ítéleteket a kirendelt tanácsbeli hajtotta végre.

A tanács visszakapta korábbi jogkörét a város életének felügyelése terén is. Igazgathatott, ítélezhetett, ellenőrizhetett, – és mivel a statutumban a közönség hatáskörébe átadott örökvallást ezután csak előtte lehetett megtenni – nyomon követhette a közjövödelmekből való részesedés alapját jelentő birtokok változását is.

A kiváltságlevél által biztosított autonómiával élve a tanács gondoskodott az ország törvényeinek és a felsőbb rendelkezéseknek a betartásáról, maga biztosította a belső rendet, bizonyítványokat, útleveleket adott ki, védelmezte és segítette az özvegyeket és árvákat.

A privilégium nem csak a parasztcommunitásra telepedett nemesi megye szoros fennhatósága alól mentesítette a földesuraitól megváltakozott Nyíregyházát, hanem városiasodását formailag is erősítette azáltal, hogy megengedte a lakosoknak a polgár elnevezés használatát. A polgárok közé felvételt nyerhetett minden olyan jó magaviseletű lakos, akit a választott közönség előterjesztése alapján erre a tanács méltónak talált. A helybeliek a felvételért 1 aranyat, a vidékiek 50 Pft-t fizettek. Vidékiek tiszteletbeli polgárok nem lehettek, hiszen a polgárnak helybeli birtokkal, de legalább városi házzal kellett rendelkeznie. „*Hogy a polgárság cél és megbecsült állapot lehessen*” – a nyíregyházi közönség által 1824-ben készített, de a megye által hatályba nem helyezett statutumhoz hasonlóan – kimondták: ezután csak polgár viselhet városi tisztséget, mentesül hitvesével együtt a testi fenytés alól, részesedik a közjavakból: pl. fát kaphat a város erdejéből, elsőséget élvezhet a borbeadásnál, a pásti földek és a pusztákon lévő szántó és kaszálóföldek osztásánál és használatánál. A polgárokon kívül a város lakosai még az ún. honosított helybeliek, vagyis azok, akik a privilégium iránti folyamodás előtt (1833. január 1.) már itt laktak, valamint a „vidékiek”, akik ezután jöttek és jönnek. Csak azok

a vidékinek nevezettek kérhetik a honosítást, sőt szerezhetik meg a helybeliekre vonatkozó kisebb taxa mellett a polgárságot, akik 10 évi helyben lakás alatt rendszeresen fizetik a közterheket, nem merül fel ellenük kifogás és segítik a város jótékony közintézteit. A polgári folyamodás benyújtásakor mindenkinek fel kell mutatni a betelepedésről készült jegyzőkönyvi bejegyzés kivonatát, valamint a polgártaxa befizetését igazoló pénztárbizonylatot. A polgárok sorába felvettek a hitletétel után polgárosító levelet kapnak.

Az 1837. december 26–27-én tartott városi gyűlés mintegy pontosítva a privilégiumban foglaltakat úgy rendelkezik, hogy polgár csak birtokos lakos lehet. A polgárjogért folyamodás útját csupán azoknak nem kellett végigjárni, akiket maga a város hívott ide leginkább a közösség vallási életének vezetésére, gyermekei tanítására, betegek gyógyítására, a hivatali adminisztráció végzésére. Bár kevesen voltak, munkájuk révén nagy hatást tudtak gyakorolni a város életére.

Nem remélhették a polgárok soraiba való bekerülésüket 1837 után sem a nyíregyházi gazdáknál szolgálók, még akkor sem, ha a tanács rendelete szerint szolgálatra szorított, gazdasággal nem bíró helybeliek voltak. Többségük a gazdaságokban segített, de voltak néhányan, akik a város tehetősebb lakosainál a házkörüli munkát végezték. A cselédtartás szabályait és a cselédek bérét évente az előljárással külön e feladatra kinevezett küldöttsége állapította meg, ill. ellenőrizte. A szegődött szolgálók mellett a nyári, őszi időszakban a mezőgazdasági munkákban, télen a fonásban napszámosok is segítettek. Az 1820-as években sokan jöttek pl. Lengyelországból fanni és a Felvidékről nyaranta aratni.

A privilégiumlevél pontjai közül a communitasnak és az elnökségnek nem volt hozzáfűzni valója a belső és külső tanács tagjainak választásáról rendelkező harmadikhoz ponthoz éppen úgy, mint az ötödikhez, amely kimondja, hogy a tisztújítások mellett egyedül a választott közönség tagjai fognak vokssal bírni, a tizenkettedikhez, amely a tanácsnak az új pecsét használatára, valamint a tizenharmadikhoz, amely a városnak a szabad és privilégiált cím viselésére ad jogot.

A privilégium által 1838 elején nyílt végre lehetősége Nyíregyházának arra, hogy megváltkozása óta először a nemesi megye nyomása nélkül, „szabadon” válassza meg előljáróit. A tisztújítás elnöki tisztének betöltésére a város által állított jelöltek közül (Pálffy József, Vay János és Jármy Tamás) a főispán Pálffyt választotta. Meghívására személyesen indult egy küldöttség, amelynek tagja volt a város főbírája, a nemesek alhadnagya, a fiscalis, egy tanácsnok és a communitasnak egy tagja.

Pálffy József január 18-án fogadta a nála „udvarlókat” és megígérte, hogy részt vesz a beiktatási ünnepségen, de a tisztújítást jobbnak tartotta volna későbbre elhalasztani. Végül az ünnepségre sem tudott eljönni, sőt a tisztségviselők választását is február közepére tétette át.

A korszakhatárt is jelentő tisztújítás közvetlen előkészületei 1838. február 9-én kezdődtek meg, amikor a tisztújító székelnök fogadására küldöttséget neveztek ki, intézkedtek ellátásáról, honoráriumáról. Három nap múlva megérkezett Pálffy és javasolta, hogy mivel a polgármester majdnem olyan fontos mint a bíró, a belső tanács jelöltjeiből a közönség válassza meg, a külső tanácsban megüresedett helyeket pedig egyenkénti szavazással töltsék be. A javaslatát elfogadták, és hogy a privilégium és a kiegészítések szerint meghatározott tisztségekbe atyafiak ne kerülhessenek, az elnök mellé a városiakat legjobban ismerőkből küldöttséget neveztek ki. A rend fenntartása érdekében külön figyelmet fordítottak a választás formái lebonyolítására is: a választók egyfelől jöhettek be, másfelől mehettek ki.

Az 1837-ben elnyert kiváltság értelmében Nyíregyháza privilegizált mezőváros lett. Ezzel az országosan is ritka kiváltsággal próbált élni az előjáróság, amikor az oklevél értelmében igyekezett szétválasztani a gazdálkodás irányítását és a bíraskodást. A hatáskörök kiforratlansága miatt azonban kisebb-nagyobb presztízscsatározások folytak a főbíró előlülésével működő, a senatus feladatát folytató, ún. belső tanács és a polgámeister mint új tisztségviselő által vezetett, az electa communitas feladatkörét továbbbivő, gazdálkodást irányító ún. külső tanács között. A belső tanács ugyanis gyakran kisajátította a külső tanács jogait, igyekezett beleszólni a gazdálkodásba és a polgárfelvételbe is.

A joggyarapodás, az autonómia szélesedése az igazgatásban lévő sűrűlódások ellenére is ösztönzőleg hatott a város gazdasági életére, az urbánus jellemzők kialakulására, megerősödésére. *„A város ez idő tájban nemcsak nagy bérletekben gazdálkodott és számos pusztákat bérelt legettetés végett, hanem a pénzzel is mintegy kereskedést űzött, nagyobb summákat vett fel és kölcsönzött ki.”* Ez idő tájt igyekeztek olyan hitelezőt találni, akinek egy összegű kölcsöne révén kifizethették volna a kis tételű, de nagy kamatú hiteleiket. Több próbálkozásuk tűnt ígéretesnek, de végül mind kudarcot vallott.

A haszonvételeket továbbra is bérbe adták. 1841-ben pl. a Sóstó kivételével a város regálé jogát a kocsmákkal gróf Desseffy Emil vette bérbe 15 756 pengő forintért.

Ebben, az 1848-ig tartó szakaszban a tisztségek mind hosszabb ideig viselt hivatalná váltak. A tisztségviselőknél, akiket a vármegye meghívott képviselőinek előlülése alatt választottak, így volt idejük tisztségük begyakorlására, a megkezdett ügyek végigvitelére. A hivatalnoki karban egyre több szakértelmiségi is dolgozott, de a választott tisztségviselők között szintén volt olyan (pl. árvagyám), amelyikhez szükség volt jogi ismeretekre. A főtisztségek viselőinek többnyire olyan, a városhatáron túl látó, közigazgatásban, jogban jártas lakosokat választottak, akik bármilyen fórumon képviselni tudták a földesúri jogokat bíró nyíregyházi parasztkommunitást.

Az 1837-es privilegium szerint a tanács tagjainak megbízatása már élethosszig szólt, a communitas csak a tagpótlásról gondoskodott. A tisztségviselők közül néhányan nem estek háromévenkénti „újítás” alá. Közéjük tartoztak azok a szakértelmiségiek (fő- és aljegyző, ügyész, fő- és alorvosok), akiknek 1837 előtt kötött szerződésüket a privilegiumlevél nem érintette, így három évenként nem választották őket újra, sőt ha elégedettek voltak munkájukkal, akkor honoráriumukat sem változtatták gyakran. Fizetésüket a három évenkénti tisztújításon a pénztár állapotától függően emelték, ha azonban egy-egy tisztséghez időközben újabb feladatokat rendeltek, akkor a honorárium a feladatvégzéssel arányosan azonnal emelkedhetett.

A tisztségviselők helyettesítéséről egy hónapnál tovább tartó betegségük, haláluk, lemondásuk esetén a választott közönség gondoskodott. A kötelességmulasztókat vagy a hivatalukkal visszaélő tisztviselőket törvényes eljárás mellett azonnal menesztették.

A főbírákat az 1837-es privilegium szerint háromévenként választották. 1848-ig ketten viselték a főbírói tisztséget: Kralovanszky András gazdálkodó és katonatiszt 1838–1840 és 1847–48 között és Trsztynszky Sámuel ügyvéd pedig 1841–1846 között viselte, ő 1837-től albíró volt. 1841-től a kapitányi feladatokat is ellátó al-

bírónak a törvénytudó Reguly Sámuel, az ügyvéd Domján Sámuel és ifjú Juhász Mihály mérnököt választották.

A főbírák feladatait a privilégiumlevél leginkább az igazságszolgáltatásra szűkítette, a gazdálkodásirányítással kapcsolatos teendők ellátására új tisztségviselőt, polgármestert nevezett ki.

Az 1838-ban hozott határozat szerint a főbíró két tanácsnokkal a hatvan, az albíró pedig két esküdttel a húsz pengőforintot meg nem haladó ügyekben keddenként és szerdánként bíraskodott. Télen egész nap, nyáron délelőtt volt az igazságszolgáltatás. Szüretkor két hetes törvényszünetet tartottak. 1843. december 14-én a választott közönség határozata értelmében nem az összeghatár döntötte el a szóbeli perekben, hogy a fő- vagy albíró ítélkezett, hanem a lakosok szabadon választhattak a két bíró közül, akik 20 forint alatti ügyekhez két esküdtet, az azokat meghaladókhöz pedig két tanácsnokot hívtak segítségül. Pontosán meghatározták a fő- és a vicebíró hatáskörét is. A főbírói hivatalhoz tartozott az adószedés szervezése és ellenőrzése, az esküdtek tabellájának havonkénti bekérése, a tartozók javainak két tanácsnok jelenlétében bírói zár alá vétele. Az albíró pedig ellátta a városi és mezei rendőri kapitány feladatát is. Mint városkapitánynak ügyelnie kellett az éjjeliőrökre, az utcák tisztaságára, járható állapotára, a piacra, a mézszárszékekre, kocsmákra, a városházánál tartott gyapjúmázsálásra. A kisebb rendbontásokban, zavargásokban két esküdttel ítélhetett és büntethetett.

A főbíró a szóbeli perekről külön jegyzőkönyvet, az egyéb hivatalos eljárásokról pedig rendes naplót kellett, hogy vezessen, az albíró hasonlóképpen. Pontosán kellett rögzíteniük mindent, kiváltképpen azokat az ügyeket, amelyekben pénzbírságot szabtak ki. Ezt ugyanis időről időre összevetették a pénztárak lajstromaival.

A bírák egymás helyettesítését betegség vagy a város ügyeiben való távollét esetén egy hónapig látták el minden külön honorárium nélkül.

A közterhek elosztása szempontjából rendkívüli jelentőséggel bírt a lakosok pontos vagyontételeinek nyilvántartása. Ezért az adóalapot képező ingatlan-tulajdont befolyásolható örökvallást és az ingatlan-cserét csak akkor tekintették hitelesnek, ha azt a bírák előtt tették, ill. éppen úgy, mint a végrendeleteket, a tanácsnak beadták, -jelentették.

A főbíróknak kellett a város szolgálatára alkalmas személyekről is gondoskodni: a választott közönség számára ajánlania kellett a lakosokat kisbíróknak, hajdúnak, tizedesnek, bakternek, kocsisnak, béresnek. Ezen kívül *„megengedtetvén a fő- és vicebíróknak, hogy a körülményállásoknál fogva gyanús nemeseknek vagy nemteleneknek házaikat különösen megválasztott deputatio által megmotoztathassák, s azoknak cselédjüket rossz tettükért érdemük szerint szokott kisebb esetekben megbüntethessék.”*

Az 1837-es privilégiumlevél a kialakult gyakorlat alapján csak körvonalazta a választott közönség jogait és kötelességeit, több részletkérdésre azonban nem adott határozott utasítást. Ezért 1837 és 1848 között a hatáskör pontosítása érdekében határozatcsatározásokat folytatott a külső tanácsnak nevezett választott közönség a belső tanáccsal, azaz a senatussal. A vitatott kérdések közé tartozott a vegyes küldöttségek ügye. Mindkét tanács képviselőjének jelen kellett lenni ugyanis a pénztárvizsgálaton, de nem volt rögzítve, hogy ki kit értesít. Hasonló problémát jelentett a tagpótlás is. A választott közönség élve jogával új tagot választott sorai közé annak ellenére, hogy a tanács a jelölt személyt nem tartotta elfogadhatónak. Mindkét tanács hatáskör-csorbulásnak ítélte, ha valamilyen közdöntésből kimaradt,

így ragaszkodtak ahhoz, hogy a fekvő vagyonok iránti eladásoknak, bérbeadásoknak és árveréseknek közönségessé tételei mind a két tanács nevében történjenek, a bérbeadást, -vételt, zálogolást, faosztást közös küldöttség intézze. *„Rendíthetetlen lévén azon elv, mely szerint a város vagyonainak még csak használatáról való rendelkezés is egyedül közhatározások értelmében történhetik, miután közhatározásnak egyedül csak a két tanács öszvehangzó megállapodása tekintethetik, abban pedig, hogy bármely keresztényi dolog körébe is a belső nemes tanács elnöke egyedül maga a közönség elnökével eleve teendő értekezés és ennek is megegyezése hozzájárulása nélkül a város cugjait használatra kirendelhesse, ezen közönség meg nem egyezett, s ebben megegyezni tovább is azért vonakodik, mert közelébb is bizonyos életszedés alkalmával kénytelennek látta magát a polgármesteri hivatal a már több napokon állandóul használt város cugjait a szállásokról az itthoni sűrű dolog miatt visszarendelni.”*

Hasonló volt a helyzet a „kedveskedéseket” illetően is. A város a privilégium elnyerése érdekében többször élt ezzel a minden bizonnyal szokásos módszerrel: kisebb-nagyobb ajándékokkal köszönték meg a szívességeket, segítséget. Ezeket az ügyeket általában a bírák valamelyike, mint a döntéshozó testületek elnöke és megbízottja az ügyésszel vagy nótáriussal intézte. 1837 után személyében is szétvált a két tanács elnöksége, így a közönség által bonyolított „kedveskedésekről” a belső tanácsot nemcsak értesítenie kellett, hanem a beleegyezésére is szükség lett.

A munka jobb összehangolása érdekében a rendszabások szerint a két tanács egy időben tartotta üléseit, hogy a sürgős ügyeket azonnal intézhessék. 1837-től a polgármester által összehívott gyűlést hétfőn tartották. Abban az esetben, ha nem volt megtárgyalandó ügy, akkor elmaradt az ülés, de a következő hétfőn mindenképpen összegyűltek, amiről 1-2 nappal a bírói hivatal is értesíteniük kellett. A gyűlések nyáron hét, télen nyolc órakor kezdődtek. Először a jegyzőkönyvet hitelesítették, majd a polgármester előterjesztette az ügyeket. Ha szükséges volt, egy-egy feladat végzésére küldöttséget neveztek ki. A határozatokat szótöbbséggel, ritkán személy szerinti voksolással hozták. A gyűlés akkor ért véget, amikor a polgármester berekesztette azt. A gyűlésen elhangzottokról a korábbihoz hasonló jegyzőkönyvet vezettek.

Mínthogy a privilégiumlevél számos részletkérdést nem szabályozott, a választott közönség és a tanács hatásköre közös megegyezésük alapján folyamatosan alakult. A két testület tagságában és feladatkörében is elkülönült egymástól, és jogaikat átiratok révén igyekeztek érvényesíteni. Azért, hogy egymás ügyeit is szemmel tudják tartani, egy napon ülészttek. A munka zavartalanságát volt hivatva biztosítani az az 1838-ban kelt rendelet, amely szerint az ülések idején az ülésteremként szolgáló kancellária ajtajának zárva kellett lennie, a nagyterem ajtajában pedig hajdú állt.

A senatorság nagy megtiszteltetés volt, és 1837 után egyedüli lehetőség a bíróvá válásra. 1839-től a tanácsok tagjainak megválasztása élethosszig tartott.

1838-tól, amikor elkezdődött a tisztségek feladatkörének pontosítása, a belső pástföldök és a bérlemények felügyeletét külön mezőbírára bízták, ellenőrzésükre főmezőbíróként neveztek ki, aki lóporcióként 11 köből zabot és 180 részlet szénát is kapott a fizetésén felül. Ha a városon kívül akadt dolga, 1 rénes forint rapidíj illette. 1841-ben az őrhadnagyi hivatal felállításával megszüntették a belső mezőbíró tisztségét, ráruházva feladatait az őrhadnagra.

1844-ben a kapitányi hivatal számára kidolgozott utasítás szerint a mezőbírák felügyelője és irányítója a kapitány lett, neki kellett a megjegyzésre méltó dolgokat jelenteni. Külön figyelmet fordítottak a szállásokon lévő épületek kéményeinek tisztán tartására, illetve arra, hogy a cselédek éjjelenként ne tivornyázzanak. A rend ellen vétő cselédeket akár testileg is megfenyíthették.

A városi rendeletek értelmében a mezőbírák rendészeti feladatokat is elláttak: vigyáztak a kódorgókra, ellenőrizték a szállásokon talált idegenek úti okmányait, és a gyanús személyeket a kapitány elé kísérték. A mezőbírák ügyeltek arra is, hogy az állatok ne menjenek a tilalmasokba.

Az 1840-es években keletkezett rendeletek a hadnagy legfőbb kötelességeként a „jött-ment” emberek szemmel tartását határozta meg. Ha helybeli ügy fogadott be idegent, hogy nem jelentette a tanácsnak, és a hadnagy ezt felfedezte, a vétőre kirótt büntetéspénz harmada a hadnagyot illette. Az 1840-es évek közepétől megbízták a városháza éjjel-nappali őrzésével is. A kisbírák és tizedesek számára kijelölt szoba lett így rendes nappali és éjjeli szállása. Lovát a város istállójában közpénzen tarthatta. Hatásköre kiterjedt a város udvarbeli cselédeire. Felügyelt még a börtönben lévő rabokra is. Tűzesetkor a városi kiskocsi lovait azonnal be kellett fognia a tűzoltó fecskendő elé, és azt a tűz helyszínére vinni.

1843-ban az albiró kapitány ügyelt *„minden ágára a rendőrségnek, úgymint éjjeliőrökre, utcák tisztán és járható állapotban tartásokra, piacra, itten közhatározás értelmében az árulóhelyek iránti rend feltartására, mészárszékekre, kocsmákra, mennyiben ezeknek a rendőri felügyelés alatt lenniök kelltik, városházánál mázsáltásra, hogy ebben a megbízott város gazdája pontosan eljárjon, továbbá két esküdtek befolyásával itélni és büntetni minden politialis kihágásokat és egyéb kisebb panaszokat, mik a főbírói székhez nem tartoznak, végre elébe tartozand a hetivásár alatt keletkezni szokott kereseteknek a vásári bíróság ötödik tagjai közül magához hetenként sorba rendelendő tanácsnok segítségével leendő megítélése és intetése.”* A szóbeli perekről külön jegyzőkönyvet, az eljárásokról pedig naplót kellett vezetnie.

1841-ben a biztonság növelése érdekében éjjeli rendőrséget állítottak fel. Az új éjjeliőrök átvették a hajdúk munkájának egy részét (főként a városházán való éjjeli őrködést), így számukat újra kettőre csökkentették. Egyikőjük továbbra is a városházán maradt, és a tornácon golyóval töltött fegyverrel őrködött. Az újonnan szervezett éjjeli rendőrség őrrei egyenként 40 váltóforintot, 5 köből gabonát, 6 véka búzát, 3 véka kását, ezen felül 10 font szalonnát, 20 font sót, télre három öl fát, valamint három évre egy kék posztóból készült, veres hajtokáival díszített zsinór nélküli felöltőt, egy mellényt, egy nadrágot, három pár csizmát, kalapot, és egy daróc köpenyeget kaptak. Fegyvernek vascsákányokat csináltatott nekik a közönség. Vezetőjük, az őrhadnagy, készpénzben 200 váltóforintot, valamint lova számára 12 köből zabot és 365 porció szénát kapott abból a pénzből, amit minden családfőnek két részletben fizetnie kellett.

Mínthogy jól fizetett tisztséggé vált az éjjeliőrség, a város csak a fiatal, *„egészséges, ép testtel bíró, de egyszersmind magokat becsületesen viselő embereknek”* a jelentkezését fogadta el. A tanács határozata szerint az őrhadnagy feladatai közé tartozott, hogy a városházától kiindulva éjjelenként a várost lóháton bejárja, és az öröket sípval *„szólitgatva”* ellenőrizze. Az örökről, valamint a gyanús emberekről a kapitányi hivatalnak tartozott jelentést tenni.

Az éjjeliőrök télen kilenc, nyáron tíz órától őrködtek hajnal három-négy óráig. Szolgálatuk letelte után jelentést tettek az őrhadnagynak, majd reggeli nyolc órától estig felváltva négyen a városházánál hajdúképpen szolgáltak. Országos vásár napjain mind a nyolcan vigyáztak a rendre.

Az őröktől a város szigorú pontosságot kívánt. A legkisebb mulasztás esetén először kurtavassal, másodszer azonnali kicsapással büntették őket.

A betelepüléstől az előjáróság tagjaként számon tartott esküdtek fő feladata az adószedés és a bíraskodásban való részvétel volt, amit 1841 után megosztottak maguk között. 1843-ban az adószedés zavartalan lebonyolítása érdekében megváltoztatták az esküdtválasztás idejét is, amit ezután nem a decemberi tisztújításkor, hanem július elején tartottak. Erre azért volt szükség, mert a vármegyei adóikvetés csak ősz felé érkezett meg a városhoz, és mire kidolgozták a személyre szóló adócédulákat és nekikezdhettek a pénzbeszedésnek, eljött az év vége, és a tisztújítás miatti új esküdtek nem igazán tudták követni, hogy a régiek hogyan és kitől szedték már be az adót, ami többször kavarodást okozott, a be nem szedett adó pedig a város kára lett. Az adószedést ez időtől teljes egészében az esküdtekre bízta azzal a kikötéssel, hogy minden hónap elején táblázatos kimutatásban kellett beszámolniuk arról, hogy mennyi pénzt szedtek be. A fizetni nem akarókat belátásuk szerint vagy bejelentették a tanácsnak, vagy karhatalmat kértek ellenük.

Az adószedés mellett másik fontos hatáskörük az igazságszolgáltatásban való közreműködés volt. 1843-ig mindannyian ellátták mindkét feladatkört, ahogy azt az aktuális problémák megkívánták. 1843-tól azonban már úgy választották az esküdteket, hogy meghatározták azt, hogy ki vesz részt az adószedésben és ki az igazságszolgáltatásban. A bíraskodásban részt vevő hat esküdtnak leginkább az apróbb, bíróság által kirótt tartozások behajtása volt a feladata, de érvényesíthették a fekvő javakra a bírói foglalást is, bár annak árverését csak a bíró által kinevezett tanácsnok végezhetette. Az albírói, majd kapitányi hivatal előtti keresetekben az esküdtek kézbesítették az idéző leveleket. *„Az idézések díja úgy a tanács előtt általánosan, mint a két bíró előtt 20 pengő forinton felől indítandó, szóbeli perekben minden egyén után egyenlően fizetendő 12, a 20 pengő forinton alóli keresetekben pedig hat pengő krajcárokból úgy állapítatnak meg a közelébbi három évekre, hogy amazok őrök, emezek pedig esküdtek által tétessenek.”*

A fő feladatok mellett megmaradtak a mindennapi étellel és a gazdálkodással járó problémák is, amelyeknek a megoldásában részt kellett venniük. Az esküdtek közül – napidíj ellenében – mindig kirendelt egyet a *communitas* pl. a közmunkát végzők ellenőrzésére, nélkülözhetetlen volt a jelenlétük a kocsmák számára történő italvásárláskor. Ők képviselték a közösséget azokban az esetekben, amikor tanácsai megerősítés szükségeltetett egy-egy magánügylethez, így az ingatlaneladáshoz, -cseréhez, végrendelettelhez.

A privilegiumot alapul véve hoztak határozatot a város előjárói 1841-ben az árvagyami feladatok ellátásáról, kimondva, hogy ehhez a tisztséghez: *„oly esméretet és ügyességet szükségeslven, melyek csak huzamosabb gyakorlat után megszerezhetők, ezért azon hivatalokra a választások ezen túl három évekre történendnek úgy mindazonáltal, hogy ha az elválasztott az alatt okot szolgáltatna a vele való meg nem elégedésre, a három évek tekintetbe nem vétetnek, a közbejöhethő resignatio is egyedül felfedezendő helyes oknál fogva történhetik”*.

A gyám 1837 után a választott közönségnek tartozott elszámolással és a belső tanácsnak az árvák helyzetéről szóló beszámolóval. A megváltakozásig a bírák, majd

a communitas mellett az úriszéknek is jelentést kellett, hogy tegyen. Pénzkezelését a bírák, a perceptor, majd 1840-ben 2 tanácsnok és a városi ügyész ellenőrizte.

A privilégiumlevél biztosította jogok gyakorlatban való alkalmazása az igazgatás és az adminisztráció nagyfokú átszervezésével járt együtt. A megnövekedett írásbeli feladat megoldására 1837-ben 100 pengő forint fizetéssel egy második írnoki hivatalt is felállítottak, a két tanács olyan sok adminisztrációval járt, hogy az írnokok módfelett elfoglaltak voltak, „élelmőknek egyébként is keresésére üres idejek fel nem maradhat, s eszerint élelmőkre nézve ők is egyedül az írnoki hivatal után reményhető jövedelemre szorítván, ebből azonban a közelébbi esztendőekben tett tapasztalások szerint ki nem jöhetnek, ez okból eddigi fizetéseknek megjavításáért ők is esedeznek.”

Kérésüket meghallgatva a tanács úgy határozott, hogy ezután az ingatlancserék során 36 pengő krajcár és 12 krajcár ún. beiratási díj illeti őket. Ezen kívül évenként két köből búzából, négy köből gabonából és két öl tűzifából álló deputátumot is kaptak. A két írnok fizetését három évre negyven pengőforinttal meg is emelték.

1837-ben a tanács úgy döntött, hogy „a számvevői és lajstromozói hivatalokra különös individuumok választásának szüksége ezúttal még nem találtatván, a számvevőség a jegyzői és fiskálisi hivatalokhoz kapcsoltatik, minthogy pedig a főjegyző a negyedik pont szerint a választott közönség jegyzőjének maradand, s ezen felül a fiskálissal együtt ezen túlra számvevőnek is rendeltetik, a tanácsülésekben, hol az aljegyző viendi a jegyzőkönyvet, egyedül akkor leend meghívattatása következtében jelen, midőn a tekintetes vármegyével és katonasággal folytatandó biztos és politicus tárgyak vétetnek tanácskozás alá, melynek kidolgozása, elintézése úgy hasonlóan az ezek következtében folytatandó külső levelezések is hasonlóan a főjegyzői hivatalhoz kapcsoltatnak, s mint aki mindezek által eléggé elfoglalt lészen, ezek miatt a városházánál való mindennapi jelenlétek és tartózkodás rendes köteleességétől ezentúlra felmentetik.”

A tanács jegyzőjének, aki egyszemélyben pertárnok is volt, köteleessége lett minden tárgyalandó pernek a névlajstromát a tárgyalás előtti napon elkészíteni, a tanácssterem ajtajára kifüggesztetni, az ítélethozatal után nyolc napig, a fellebbezési lehetőség határidejéig készenlétben tartani, beiktatni, és ún. ítéletek lajstromát vezetni, amelybe minden ítéletet regesztaszerűen leírt, és ezeket félvenként a tanácsnak bemutatta.

Az idézésért az írnokok 12–24 krajcárt, a jegyző a tanúkihallgatásért 30 krajcár–1 forintot, magánszerződésekért 24–48 krajcárt, annak jegyzőkönyvezéséért 12 krajcárt, kötelező levélért, vándorkönyv hitelesítésért 6–6 krajcárt kaptak.

Lajstromozónak 1847-ben Cancrinyi Mihályt választotta meg a közönség, akit három évre évi 240 pengő forintért azzal a kitételrel fogadtak fel, hogyha három év alatt végez a munkával, akkor 100, ha két év alatt végez, akkor 200 pengő forint jutalmat is remélhet.

1843-ban már olyan sok irat volt a város levéltárában, hogy szükségesnek tartottak rendben tartásukra egy „erkölcsi magaviseletéről hitelesen ajánlandó egyén”-t kinevezni, míg azonban ilyet nem találtak, addig az egyik írnok feladatául jelölték meg a lajstromozást úgy, hogy munkájának egy részét átvette a másik írnok. Köteleességüké tették továbbá, hogy mindennap a városházánál tartózkodjanak, írják meg azokat a közhirdetéseket, amelyeket a lakosok szombaton és vasárnap délelőtt kilenc óráig megtesznek, így az írnokoknak vasárnap is reggel 7 órakor már a városházán kellett lenni.

A polgármesteren kívül a két bíró és két jegyző bízott meg azzal is, hogy fogadja az érkező idegeneket és vagy saját házánál, vagy a vendégfogadóban szállásolja el. Ha hazavitte akármelyikük a vendéget, akkor a város pénztárából „egy-egy úri személy elfogadásáért egy pengő, cseléd elfogadásáért pedig egy bankó váltóforint megjutalmaztatás” járt.

A főjegyző is, ha nem helybeli volt, tisztségére való tekintettel bírt csak szavazattal, de miután kinevezése nem holtig szólt, saját házat kellett vásárolnia, és le kellett fizetnie a polgártaksát ahhoz, hogy valóságos polgárjoggal bírjon.

Az 1837-es privilegiumlevél – amelynek értelmében a határozatlan időre kinevezett főjegyző „üléssel és vokssal” bíró tagja lett a választott közönségnek – meghatározta azt is, hogy a választott közönség által választassék és neveztessek ki a főjegyző, a lajtmozó és a két írnok.

Az aljegyző állította ki az útleveleket és a passzusokat, az írnokok a főbírói szék és a tanács előtti perek idéző leveleinek kiadásáért feleltek, amiért levelenként hat pengő krajcárt kaptak.

1841-ben a város újra tárgyalta az orvosi fizetést is: 240 pengő forintban, négy öl tűzifában, hat köből búzában, 12 köből gabonában állapította azt meg azzal a kikötéssel, hogy a folyamatos orvosi jelenlét biztosítása érdekében egyszerre nem hagyhatják el a várost. Megváltoztatták a választás módját is. Eddig élethosszig tartott egy-egy orvos kinevezése, 1841-től a választott közönségnek jogában állt minden tisztújításkor dönteni arról, hogy meghosszabbítsák-e a megbízást vagy nem.

1845-ben, amikor Karlovcsy meghalt, helyette városi főorvosnak Meskó Pált választották.

A nyíregyházi anyagi biztonságának megteremtéséhez hozzájárult a jó piaccal bíró állattenyésztés is. A lakosoknak számos állatuk: híres lovaik, a bérelt pusztákon vagy a városszéli pascuumon legelő marháik, juhok voltak. Saját egészségük mellett így nagyon fontos volt számukra állataik bajtól való megóvása, szükség esetén gyógyítása is. Ezért fogadtak fel a kisebb problémákat megoldó kovácsok mellé marhaorvost is. Gerzsabek János 1821-től volt itt, az 1845-ben érkező Ország Endrének már 40 pengő forint fizetést ajánlottak, kötelességévé téve a város bikáinak ingyen gyógyítását.

A szabad és privilegizált Nyíregyháza az 1830-as évek végén, 1840-es évek elején tudatosan törekedett arra, hogy jogállása abban is tükröződjön, hogy „urbanizálódik” a település. A XIX. század elején Sexty András hites vármegyei mérnök, nyíregyházi lakos tervei alapján a hosszú utcákat közökkel kötötték össze, de az utcák „rendes szabályozására” csak 1840-ben készített mérnöki felvételt és tervet Hudatsek Pál. Ekkorra már a város több portát is megvett a rendezéshez és a középületek építéséhez, környezetének kialakításához. Többször is foglalkoztak a vízálló helyek lecsapolásával is.

Már az örökváltság után tervezte az előjáróság a joggyarapodást méltóan kifejező városháza építését. Az építésre a tokaji Francz Ignácot kérték meg, de ő 1827-ben nem vállalta. 1830-ban azonban már kész terveket juttatott el az előjáróknak az emeletesre tervezett épületről. Mégsem az általa elképzelték valósultak meg, hanem a debreceni építőmester, Povolny Ferenc terveinek egy része vált valóra. 1839-ben ugyanis Povolny is emeletes városházát tervezett, de 1842 augusztusára, amire elkészült földszintes lett. Az építéséhez „ még 1840. évben fogtak hozzá, csak ez évben épült fel annyira, hogy már benne a sessiókat[üléseket] és gyűléseket lehete

tartani, ami e folyó év augusztus napjaiban valósult is, mindazáltal még sok hely-rehozandó maradt benne.”

Az új városházát a volt curialis funduson – Dienes István véleménye szerint a XV. századi Batori-féle földesúri erődítményszerű ház helyére építették. Itt állt a Dessewffyék és a Károlyiak háza is.

Az átköltözés emlékeztetésképpen elhatározzák, hogy a választott közönség üléseit nyilvánossá tették.

Az új városháza már hivatalnak épült. 13 hivatali szoba volt benne. Külön helyisége volt a polgármesternek, a főbíróknak, a külső és a belső tanácsnak, a főjegyzőnek, a váltság és az adókasszának, a forspont commissariusnak, az árva-gyámnak, az öröknek, a hajdúknak. Volt az épületben egy vendégszoba, mázsáló, kamra, vízipeska szin, valamint alatta pince, az udvaron magtár, padlásos istálló, szin, raktár.

Mire felépült az új városháza eltűnt előle a sár is, ugyanis az itt lévő boltokat bér-lő kereskedőket arra kötelezte az előljáróság, hogy egy-egy ölnyi járdát építsenek. A járda szélességének megállapítására és az építés szervezésére bizottságot neveztek ki. 1846-ban tovább csinították a városháza környékét, sőt az épület két szegletére a kapu fölé éjjeli lámpákat is szereltek.

Az 1847. február 22-én hozott határozattal a város döntött arról is, hogy az új épületbe került városi iratokat 3 évig évi 240 forint díj ellenében rendeztetni és lajstromoztatni.

A harmadik városháza

Földszinti része 1842-ben készült el Povolny Ferenc debreceni építőmester tervei szerint

Az 1840-es években új gazdasági vállalkozások is indultak a városban: May Adolf rézöntő műhelyében szeszgyári felszereléseket is készített. 1843-ban pedig megalakult a gyufagyár, amelynek létrejöttéről Susztek Sámuel feljegyzése így emlékezik: *„Balla Samu volt gyógyszeráros, a múlt években tett adósságainak lefaragása tekintetében gyógyszertárát törvényesen s per által elvesztvén, és így élelemmódjától is, de személyétől is megfosztatván, kéntelen volt más élelemmódról gondoskodni. Mivéggett elutazott Pestre, ahol néhány hónapig mulatván, gyakran meglátogatott egy ismerős gyufagyárost. Attól ezen mesterséget megtanulván, hazajött nagy nyomorúságban úgy, hogy még testi ruhája sem volt, mely miatt szégyenlven hazájába jönni, elébb Tokajban mostohaanyja testvérét meglátogatta, ki is látván rongyosságát, könyörült rajta, és öt ruházattal ellátta. Úgy jött azután Nyíregyházára, hol e folyó év június havában gyufagyárat állított s nyitott meg több helybeli tehetős úr segédelmével, kik tudniillik actiakát vévén magoknak, a szükségeseket beszerezték, néki havonként bizonyos díjat adván.”* A 20 munkást foglalkoztató dörzsgyufagyár ígéretes fejlődésének a tűz vetett véget. De jól működött a fuvarozásra alakult cugos társaság, és haszonnal folyt a székszóseprés is.

Egy jegyzőkönyvi bejegyzése szerint az előljárók már 1840 áprilisában gondolkodtak azon, hogy a gazdasági élet fellendítőjének tartott vasút miként érinthetné a várost is, hogyan lehetne az előzetes terveket számukra kedvezően befolyásolni. Mint irták: *„a térkép szerint az Ulmann által készítendő vasút Debrecenből Tokajba nem Nyíregyházának, hanem távolabb vezet, szükséges lépést tenni, hogy erre felé, mint a vármegye középpontja felé jöjjön a kereskedelemre és a termékek beszállítására nézve.”*

Az 1837 utáni időszak az urbanizálódás fellendülésének kezdeti évtizede. Városias szemléletet tükröző szervezetek, intézetek jöttek létre, a kulturális, szociális intézkedések is új szemléletet mutatnak. Új épületeket emeltek – a magánházak között már emeletes is volt, pl. a Sulyán József –, 1837-ben felépült az ún. Koronaház, amelyben több bolt is helyet kapott.

A műveltség emelése érdekében az előjáróság statutumokkal szorgalmazta az elemi iskolába járást, az írás-olvasás-számolás tudományának elsajátítását. Mindazokat pedig, akik vasárnap nem jöttek be a szállásról, nem jártak templomba és gyerekeiket nem engedték iskolába, kizárták a közbeneficiumból. A XIX. század elejétől a város vezetői arra ösztönözték a céheket is, hogy olyan gyerekeket vegyenek fel, akik tudnak írni-olvasni.

1847-ben a római katolikusok iskolájában 150, a görög katolikusokéban 100, a reformátusokéban 50 gyerek tanult. Az evangélikusoknak ez idő tájt kilenc magyar és „tót” tanítási nyelvű iskolájuk volt 1255 tanulóval: négy elemi, négy polgári – külön a fiúknak és lányoknak, valamint az algimnáziumnak megfelelő professzori iskola, ahol latin nyelvű oktatás során „elitképzés” folyt. Az itt tanuló fiúk vagy tovább tanultak Lócsén, Iglón, Eperjesen, vagy igyekeztek írni-olvasni tudást igénylő városi tisztségekbe bejutni.

Az 1840-es évek az evangélikusok oktató-nevelő munkájában jelentős változást hoztak, hiszen a „belső iskola” túlsúlyosságának csökkentése érdekében „oldaliskolákat” létesítettek. 1842-ben az eklézsia megvette Fedor János Kállói úton megégett házát, ahol 1843. július 12-én letették az új iskola alapkövét. A helybeli Lipnyiczki kőműves és Tarczali ácsmester végezte az építómunkát. Ugyan ebben az évben, minthogy a *„homoki részen lakó gyermekeknek kezdő oskolájok nem lévén, és mivel tőlök a felvárosi, úgymint a Körtvély utcán lévő iskola távol van, átlátván a nemes eklézsia a homokiak kérelmét, melyben egy új, számukra építendő oskoláért folyamodtak hozzája, igazságosnak és helyesnek ítélvén, Lovich Mihálytól portájának egy részét, tudniük 12 ölnyi szélességben, mely éppen a katonai ispotály ellenében fekszik, a fent említett célra 180 Vft-ért megvette, s augusztus 11-én az alapköve tétetett le.”*

Miután az 1777-es Ratió Educationis szétválasztotta a pap- és tanítóképzést, a tankerületek ún. normális iskoláját elvégezve lehetett tanítani. Az első önálló tanítóképző szakiskolát 1828-ban Egerben a római katolikus egyház létesítette. Az evangélikus tiszai egyházkerület 1836-ban Nyíregyházán tartott gyűlésén készítette el azt az iskolai szabályzatot, amely a kerület nevelési rendjét rögzítette. Ennek első részében fogalmazzák meg az iskolamesterek képzésének céljából létrehozott szeminárium létesítésének szükségességét. A nyíregyházi egyházköztség felismerve ennek fontosságát már 1838-tól foglalkozott a kérdéssel. 1840. július 14-én kelt levelükben pedig már arra kérték a kerületet, hogy az iskolát itt állítsák fel.

1841-ben október 27-én az evangélikus parókián már e témában tárgyalt Komáromy József esperes és a város küldöttsége, majd megtekintették a legalkalmasabbnak tartott épületek közül a Hudacsek- és a Mezősy-féle házat. A tanítóképző részére a város egy 20 holdas külső telket ajánlott fel Sulyán József szállása és a Szentmihályi út közötti pázsitból „a mezei gazdálkodás oktatására”, és további kedvezményeket is ígértek abban az esetben, ha a szemináriumban valláskülönbség nélkül nyíregyháziak is tanulhatnak. 1842 tavaszán az egyházköztség 4600 váltó forintért megvásárolta az evangélikus templom, a gimnázium és a paplakok közelében álló Mezősy-féle házat. Ekkor a város már 50 000 négyszögöl földet ajánl fel, amit az intézet felállítását után adnak át az egyháznak évi 10 pengő krajcárért.

Az intézmény, amely Magyarországon az első evangélikus tanítóképző volt, 1847-ben kezdte meg működését. Az ingyenes oktatásban részesülő növendékek az iskola épületében kaptak szállást és étkezést. A „tápintézetet” a nyíregyházi evangélikus egyház által gyűjtöttékből tartották fenn. Eredetileg három tanító általi képzést terveztek, de 1847-re már csak egy igazgató tanító fizetésére láttak lehetőséget. Az 1847. július 14-én kinevezett, német egyetemen is tanult Emericzy Lajos egy évig igazgata az intézetet és oktatta a 6 német és 4 tót ajkú növendéket. Mindannyian a szeminárium épületében laktak, és életüket, tanulásukat a „Magyarhoni ágostani hitvallású ev. Felsőbb iskolák számára hozott törvények” szerint szervezték 1848 őszéig, amikor 10 éves szünet következett az iskola történetében.

A legkisebbekre is gondolva Szabolcs vármegye alispánjának javaslatára 1843-ban kezdte el szervezni a kisdedővót Nagy Sámuel evangélikus tanító, valamint Farbaky Dániel evangélikus lelkész és Kralovánszky András városi tanácsnok, akik Kassán járva meg is látogattak egyet. Ekkor az egész országban is még csak 34 „angyalkert” volt. Az óvoda kezdő tőkét képező 6938 váltó forintot koronaőr férje halála után a szülővárosába hazatérő Szilassyné Inczedy Katalin adományozta Nyíregyháza közönségének az iránta tanúsított jóindulatért. Ezt követően jótékony célú bálók és színelőadások, valamint egyéni és városi felajánlások segítették a kisdedővó létrejöttét. A Nagy Sámuel által kidolgozott terv és az óvoda létrehozására benyújtott javaslatnak megfelelően a városi tanács a felekezetek papjainak, tanítóinak, a város előljáróságának és 30 „arra érdemes” városi polgárnak a részvételével 1844 októberében létrehozta a „Kisdedővó Intézeti Választmányt”. A választmány terjesztette be a tanácsnak az „Óvodai nevelés rendjét”, amely szerint a kisdedővó célja a család tehermentesítése mellett a gyermekeket a testi és lelki veszélyektől megóvni, rendre, illedelemre, tisztaságra szoktatni helyes gondolkodásra és beszédre, az Isten, a szülők és az embertársak tiszteletére, valamint „honszeretetre” nevelni. A gyermekek vasárnap és ünnepnap kivételével nyáron reggel hét, télen nyolc órától fél tizenkettőig, délután kettőtől ötig voltak felügyelet alatt.

A gyerekek reggel megérkezésükkor a ruhatárban betűrendben lévő fiókjaikba rakták ruháikat, ebédjüket, majd kilencig az óvoda játékaival játszhattak. Fél tízkor a fiúk és lányok külön sorakoztak, imádkoztak és beszélgettek. Minden napra megvolt határozva, hogy miről kell, hogy szó essen. Hétfőn földrajzi, természeti, mezőgazdasági témájú ismereteket szerezhetek a gyerekek, kedden az állatokról, az egészségről, az emberi testről esett szó. Szerdán délelőtt a mesterségekről, az elkészíthető és vásárolható árukról beszélgettek, délután pedig a csodás égi tünevényekről mesélt az óvó. Csütörtök a játék és a testgyakorlás napja volt. Pénteken a betűk és a számok világában kalandoztak, míg a szombatot az erkölcstannak és a heti tudnivalók átismétlésének szentelték.

A választmány november 15-i ülésén az építkezéshez szükséges pénz előteremtésének meggyorsítása érdekében döntött a meglévő összeg kikölcsönzéséről, ill. újabb jótékony célú színelőadás szervezéséről. A helybeli adományok mellett a vármegye segítségét is ígérte az 1845. augusztus 21-i választmányi ülésre ellátogató alispán és kísérete. Ennek realizálásaként a vármegyei tisztilakot 1221 váltóforint 15 krajcáéért átengedte az óvodának, a város pedig a szomszédos raktár telket engedte át engedményesen, 400 váltó forintért a választmánynak.

A Lipnyicky Imre helybeli építő mester által átalakított épületben végül 1846. november 22-én nyílt meg az óvoda. A 60–70 gyerekkel a Pesti Kisdedővó Képző Intézet igazgatójának ajánlására Grenerczy Andor okleveles alapnevelő és egy,

korábban a kassai óvodában is dolgozó dajka foglalkozott. A választmány 1845. október 15-i ülésének határozata szerint az óvó évi 700 váltó forintnyi fizetése mellett természetbeni járandósága 4 köből búza és 10 köből gabona – ebből kellett élelemeznie a segédtanítóját is. Az óvó feladata volt az óvoda fűtése, ill. olyan szolgáló felfogadása, aki a gyerekek mellett is alkalmazható.

Susztek Sámel az óvoda alapítását ekként jegyzi le 1846-ban naplójában: *„Miután ezen szent eszme, miszerint egy kisdédóví intézet felállítandó, városunk előkelő polgárainál nagy részvétre talált, nem volt egyéb hátra, mint annak mennél előbbi és legkönnyebb módon kiviteléről gondoskodni. Ugyanis már 1843-ban első alaptőkéjéül a város ajánlott azon summából, melyet bizonyos szolgálataért nyert néhai méltóságos Szilassy József özvegyétől (a summa 10 000 forint) 6938 Vft és 21 krajcár. Egyéb kútforrások, az alaptőkéjének gyarapítására szolgálók voltak a többrendbeli táncvigalmak, színmutatványok a helybeli tanulóifjak által előadva, és egyéb önkéntes s szíves adakozások. Ezen források oly bőven buzogtak ki, hogy 1844. év szeptember 7-én 8787 Vft-ot és 59 krajcárt tettek. Ily gyorsan növekedvén az alaptőke, az 1846. évben [kész] volt már a kisdédóví választmány az épületnek felállításáról gondoskodni. A városnak lévén egy kevés hasznot hozó portája épp a város közepén, mely fa lerakóhelyül használtatott, azt a célbavett intézet részére igen olcsó áron eladta. Ez is meglévén birtokában a választmánynak, hozzáfogott az építéshez, mely a helybeli kőművesmester Lipniczki János által ez 1846. [évi] nyáron el is készült minden hozzátartozandókkal egyetemben annyira, hogy november 22-én a leendő óvó, Grenerczí András úr ünnepélyesen be is vezettetett a kisdédóví választmány által, és november 23-án már a beírott óvoncok a tanításban is részt vettek. A bévezetés napja estvéjén szinte az intézet tőkájének gyarapítására táncvigalom tartatott, mely nem megvetendő summát hozott be.*

A tanítási díj osztály szerint fizettetett. Ugyan az első osztálybaniak egy hónapra 30 krajcárt, a második osztálybaniak 20 krajcárt, a harmadik osztálybaniak 10 krajcárt váltópénzben fizettek, a negyedik osztálybeliek pedig, ahova a szegény szülék gyermekei tartoztak, ingyen tanítottak.”

A karitatív célok segítésére, a „műveltség emelésére” hosszabb-rövidebb ideig fennálló baráti társaságokat, egyleteket hoztak létre. 1832-től a Magyar Olvasó Társaság később Casino-egylet néven a városi polgárság és hivatalnokréteg találkozó helye, társasági életének színtere lett, ahol néhány újságot is el lehetett olvasni a városházára 1841-től járó Pesti Hírlapon kívül.

1841-ben döntés született arról, hogy *„a város méltóságának megfelelő zenekar tartassék, minél fogva Redelhammer János, ki már előbb is oktatta a zenészeket, kéri díjazásának megállapítását, mire a város előljárói kimondják, »hogy miután óhajtanó, hogy a városi hangászok a világgal haladjanak, e mellett közöttük jobb rendtartás is létezzék, e tárgyban tervezet készítésével, a polgármester elnöklete alatt, Inczedy György, Hatzel Antal, Pozsonyi János, Kobílicz János és Takács Alajos megbízatnak.»* Nyíregyházán már az 1820-as évektől Benczúr Sámuel evangélikus lelkész ösztönözte a zenetanulást. Nyolc fiút a város támogatásával oktatott előbb ő, majd Redelhammer, később pedig Kollmann Sámuel.

Más városok példájára 1843-ban alakulnak a „nyíregyházi nemes szívű nők »jótékony nőegyleté«”. Első báli rendezvényükön 600 forintot gyűjtöttek a városi kórház javára.

A másik szemléletmódváltás az új gazdasági formák iránti érdeklődésben nyilvánult meg: 1841-ben 4 darab Lánchíd-részvényt, 1845-ben gróf Dessewffy felhívó

levelére „a magyar szövetgyár” gyarapítására szolgáló részvényt, majd ipartársulati részvényt vett a város, minthogy „a közönség az iparnak előmozdítását e hon egyik legsürgetőbb teendőjének tekinti.” 1846-ban négy részvényel iratkozott be Nyíregyháza az alakuló Tiszavölgyi Első Gőzhajó Társaság tagjainak sorába.

A szemléletbeli változást minden bizonnyal formálta az is, hogy a városban mind több olyan pap, tanító, orvos és mesterember fordult meg, sőt telepedett le, akik bel- és külföldön is több helyen megfordultak. Az evangélikus lelkészek közül peregrinus [külföldi egyetemen járt diák] volt Chotvás András, aki 1846-tól segédpap Nyíregyházán 1841-ben Bécs, Prága, Drezda, Lipcse, Altenburg városokon keresztül Jenába utazott, ahol egy szemeszter hallgatott, majd Vajmar, Erfurt, Gotha, Göttinga, Hálán keresztül Berlinbe ment, ahol a másik felét töltötte az egyetemen. Hazafelé jövet egész Németországot beutazta, látta Potsdamot, Rudolfstadot, Coburgot, Freiburgot, Bambergot, Aschaffenburgot, Frankfurt an Maint, Mainzot, Hajdelberget, Karlstruhet, Strassburgot, Párizst. De Farbaly Dániel, Homolya János és Honéczy Dániel is német egyetemen is tanult, míg Longaver Lajos, Mikuss Sámuel és Stepperd Wenczel a bécsi egyetemre jutott el. Zsatkovics István pedig Lembergben tanult.

Karlovszky Lajos orvosdoktornak pedig a nyíregyházi előjárók ajánlották fel azt a lehetőséget, hogy mielőtt elkezdi a városban a praxisát egy évet bécsi kórházakban töltsön a legújabb gyógymódok tanulmányozásával. 1846-ban Meskó Pál főorvos kívánt „*orvosi tudománya gyarapítása s e szakmabeli tapasztalatai öregbítése végett egy pár hónapot Bécsben tölteni.*” Minthogy az előjárók úgy vélték, hogy ez a közösség hasznára lesz, támogatták az utazást. A helybeli Bents Istvánt pedig segítették, hogy a bécsi katonai intézetben tanuljon tábortorvosi tudományt.

Szumrák Dániel „*mezei gazda tudományát Württembergbeni Hohenheim városban és a bécsi polytechnicumban 1-1 évig hallgatta.*” Ns. Csorba György dorogi lakos, aki nyíregyházi lakosnak jelentkezett 1840 februárjában, a bécsi akadémián tanult asztalos volt, és itt szeretett volna architekturái rajztudományt oktatni.

Az irodalom a színészek által tartott tükrön át is megérintette a nyíregyháziakat. Már a XIX. század elejétől magyar és német nyelvű vándorszínészek szórakoztatták az érdeklődőket. Korábban is megfordulak itt német és magyar nyelvű színtársulatok, most is szívesen fogadták őket. Az 1839-ben itt játszó társulat igazgatója még a város címerének lefestésére is ajánlkozott. 1840 januárjában a svédországi Pratte testvéreket, akiknek a „mesterséges színjáték”-át sokan látogatták, a város vezetése felszólította egy jótékony előadás tartására a kórház javára. Ettől kezdve minden társaságnak kellett egy jótékony előadást adni. Latabár Ende színtársulata az itt tartott hat előadásból pl. az Egyenlőség című bevételét ajánlotta a kisededővé javára. 1844-ben Nagy Sámuel kezdeményezésére Nyíregyházán is alakult egy műkedvelő színjátszó társulat „a közszellem és a társas élet emelésére”. Vahot Imre Farsangi iskola, illetve Szigligeti Szökött katona c. darabját nyáron a csizmadia színben, télen a nagyvendéglőben adták elő néhányszor. Az előadások bevételét jótékony célokra ajánlották fel. A kisededővé javára főként a nyári szünetre hazaérkezett diákokból és a „helybeli lelkes hölgyekből” alakult társulat 1844 nyarán két vígjátékot is előadott: A hűség próbáját és A fősvényt. December 29-én láthatta a nyíregyházi közönség a Zsidó című színdarabot is, amelyben a zenészeknek is jelentős szerep jutott. A zenekedvelők hallhatták itt az 1840-es években muzsikálni az ország hírnévre szert tett Dombi Marci, valamint Tóni zenekarát, és Bunkó Ferenc – később Párizsban, Berlinben, Hamburgban megfordul, Bihariék után az országban a legjobbnak tartott – bandáját.

A „városiasodás” mentalitásváltozást is jelentett. A közösség a XVIII. század közeptől szerény összegekkel, de folyamatosan támogatta a – főként felvidéki – felsőbb fokú iskolákat, a szerencsétlenül jártakat (tűz-, vízkárt szenvedetteket). 1838-ban „fényes bál tartatott” a pest-budai árvízkárosultak javára, amelyen részt vett gróf Teleki József főispán is. A bál után még több hétig házanként járva is gyűjtöttek adományokat. A XIX. század első felében szinte kötelezővé vált a jótékonykodás: megszaporodtak a karitatív célú rendezvények és jótékonykodni illett azoknak is, akik polgárnak vagy lakosnak való befogadásukat kérték. Az előjáróság az országos kezdeményezéseket is támogatta: pl. pénzt juttatott a vakok és elmeháborodottak tervezett intézetének alapítására.

A segítési szándék helyben is elkelt, hiszen a népesség gyarapodásával nőtt a koldulásra szorulóknak száma is. A város előjárósága az 1830-as években több rendeletet hozott, amivel igyekezett „intézményes rendbe” szervezni a koldusokat. A városi orvos közreműködésével megállapították, hogy ki jogosult arra, hogy a város gondoskodását elnyerő koldus legyen. A hivatalos ún. táblával rendelkező koldus alá kellett, hogy vesse magát a koldusbíró utasításának, a megfelelő rendben, helyen és időben koldulhatott. „1. Ezentúl a koldusoknak két bukszájuk léssen, melyekkel a koldusbíró által kirendelendő koldus minden vasárnap és ünnepnapokon az illető templomok ajtajai előtt fog alamizsnát kérni. Hasonlóan egy bukszás egyszer egy héttben szombati napon bejárja a város lakosait, köteles fogván lenni mindegyik a bukszát, melytől a kulcs a város gazdáinál léssen, azonnal az alamizsnakérés végével a város gazdáinak átadani, ki által a bejött pénz minden 14. napok alatt egyszer minden koldusok között, kik a koldusok lajstromába be lesznek írva, egyformán fog felosztatni és kiadatni. 2. Nem léssen szabad csak annak koldulni, ki a koldusok lajstromába beíratatik, eszerint az egyéb, akár helybeli, akár vidéki személyeket a koldusbíró azonnal jelentse a város gazdáinak be, kiknek kötelességükbe fog állani, az ilyeneket a koldulástól azonnal eltiltani. 3. Azonban azokra is, kiknek neve a lajstromba felíratik, bukszával csak midőn vasárnap és ünnep- és szombati napokon kirendeltetnek, buksza nélkül pedig a liszt- és kenyérekérés egy-egy héten által csak kétszer, jelesen kedden és pénteken, és pedig a város al- és felvége szerint kétfelé osztva engedtetik meg...” A koldusoknak feladatuk is volt: nyáron éjjel-nappal vigyáztak a város füves kertjére, ill. minden szombat délután, és minden nagy ünnepeket megelőző napoknak estéjén kisépérték a templomot.

Természeti csapások idején gondoskodni kellett a károsultak ellátásáról is. Mindennapi veszedelem volt a tűz, amely jelentős kárt okozott ennek enyhítésére hozták létre 1837-ben az önkéntes tűzoltó egyesületet. Sulyán Ádám két év múlva beterjesztette a tanács elé a tűzkármentesítési intézetről készített tervét. 1840. február 16-án állították fel a Nyíregyházi Tűzkármentő Intézetet azzal a céllal, hogy a gyakori tüzesetekben esett károkat közösen és előre szervezeten enyhítsék. A kárfelméréshez és annak megbecsüléséhez minden belépő nyíregyházi lakos éghető vagyonát a kirendelt városi küldöttség felbecsülte – ennek arányában kellett a meghatározott összeget befizetni, amikor egy-egy tűz alkalmával a kárvallottakat segíyezni akarták. „Megégett egy ezen Intézetben lévő tagnak háza, mely 500 váltó forintra volt becsülve. Ezen 500 váltó forintot az Intézet tagjai rakták össze aszerint, amennyi vagyona volt becsülve úgy, hogy minden 100 forinttól csak 3 krajcárt kellett fizetni. Akinek példának okáért 300 forintig volt assecuralva [biztosítva], az fizetett 9 krajcárt, akinek 500 forintig, az 15 krajcárt etc., és így ezen aprólékos

pótolásból a kárvalottnak a kára megtérített. Hogyha pedig nagyobb kár esik, akkor természetesen többet is kell pótolni."

Az aszály, fagykár idején a termény pusztulása éhínséghez vezetett. Ennek megelőzésére épített 1842-ben a város egy olyan terménymagtárat, ahol tartalékok képezhettek és tárolhattak szükség esetére.

A természeti csapások, járványok pedig nem kímélték a várost az 1840-es években sem. 1841-ben az a sok ember halálát okozó forróláz mellett olyan nagy aszály volt, hogy „sokan lakosaink közül rövid idő alatt egészen elszegényültek, kivált akik városi és egyéb adósságaik lefizetésére mostan szorítottak. Ily aggodalmas és mostoha állapotban folyamodtak ők a királytelki gróf Dessewffy Gusztáv öméltóságához, ki felsegélésükre néhány ezer köből gabonát, köblét 11 váltóforintjával törvényes kamattal hitelbe 1842. Szent Mihály-napig szétosztogattatni szíves vala.”

A rossz időjárás miatt a gabona ára felment, a koldulásra kényszerülők száma napról napra nőtt. Néhányan el is költöztek a Bánatba. 1844-ben aprómarhadög söpört végig a városon, 1947-ben pedig az év végén az emberek közt volt feltűnően nagy a halandóság.

A város mikroközösségeinek, a családoknak azonban megvoltak a maguk örömei, ünnepei is. Az egy-egy új család létrejöttét megalapozó házasság, majd az azt követő lakodalom a legnagyobb vigalmak közé tartozott. A többnyire a szállásokon kint élő nyíregyházi fiatalok a múlt században a társas élet különböző színhelyein: téli fonóesteken, tollfosztókban, kenderdörzsölőkben, tengerifosztókban, vásárokon, vasárnapi istentiszteleteken és délutáni összejöveteleken, valamint a lakodalmakban ismerkedtek meg. Ha a fiatalok szándékát elfogadta a család, akkor csendes kézfogó után megtartották a lakodalmat, amit általában a mezőgazdasági munkák végére tűzték ki. Így a leggyakoribb az október és február közötti esküvő volt. 1798 előtt a lakodalom már vasárnap elkezdődött és egy hétig is eltartott, de a XIX. században már az egyháztanács rendelete értelmében csak hétfőn kezdődhetett, és már szerda este be is kellett azt fejezni.

A lakodalomról Posonyi János megyei főorvos annak kapcsán ad részletes leírást, hogy a rossz ünnepi szokások miatt sokan a téli betegségek: légcsőhurut, tüdőgyulladás áldozataivá estek. „A nyíregyházi evangélikusok közt a legszegényebb is szegénynek tartaná házassági ünnepét ünnepélyes lakodalom nélkül bevégezni. És ebben némi vetélkedés uralkodik, mely szerint minden ember igyekszik másnál hosszabb és pazarabb lakodalmat adhatni. És az ilyen vigalom eltart néha négy napig is, mert miután a vendégek több évi szorgalom által gyűjtött vagy kenyérnek szánt gabona, néha kölcsönvett pénzen szerzett eledeleket és italokat megemésztették és így az örömapát mindenéből kipusztították, a lakoma elemeit magok hordják össze, és folytatják új erővel a vigalmat.

Az első káros szokás az, mely szerint a menyegzőt megelőző estén a menyasszony ágyát és ládáját átviszik a vőlegény lakába. Felkendőzött lovakon magas póznára tűzött virág- és szalagkoszorút körbevéve, palack a kezükben. Nem egyenes úton, hanem a város minden utcáit össze-vissza, nem járva, hanem vágatva sívít, kurjongat és teli torokkal dalol, minden illemből és szeméremből kivetkezve bacchans nőként a nyoszolyó asszonyok és lányok botrányos koszorúja. És mely gyakran történik, hogy ily alkalommal emberek gázoltatnak, vagy a szekér felfordulván, kezek-lábak törnek!

A másik, és amennyiben többen részesülnek benne, az emberek egészségének és életének még ártalmasabb népszokás a lakodalom maga, részint a módjára nézve, mellyel végrehajtatik, részint azon időre nézve, ameddig tart. A lakodalom ideje az advent előtti idő és a farsang, tehát a hűvös, nedves vagy hideg száraz, többnyire szeles idő. A vendégek ünnepi, azaz könnyű nyári ruhába öltözik. Esznek csömörig és isznak rá részegségig bort és pálinkát, az asszonyok nem különben mint a férfiak. Táncolnak izzadásig összeszorulva egy kis szobában, melynek ajtaja és ablaka kifeszített, kemencéje rendszerint beüttetett. Mindenünnen léghuzam, kívül olykor a legcsikorgóbb tél, a lakodalmas nép vére és kedélye izzó tűz.”

Az evangélikus egyház történetét író papok és tanítók is változtatásra szoruló szokáslemnek ítélték a menyasszonyláda vitelét, mert ennek apropóján a lakodalmas háznál már az esküvő előtt megkezdődött a lakoma. Ezért megparancsolták, hogy a menyasszony ágját és ládáját csak esketés után, mégpedig nappal vigyék a vőlegény házához, ill. hogy a vendégek, „*kivéven a nászlegényt és nászleányt, hivatlanul ne merjenek egyik lakodalmas háztól a másikhoz kóborolni*”.

A másik szokás, amit az egyház költségkímélés és ünnepkorlátozás miatt megváltoztatott az volt, hogy az esketéssel együtt történjek a menyasszony avatása is.

A házasságkötéssel megszentelt párkapcsolat gyümölcsének, a gyermeknek születése szintén jeles esemény volt a nyíregyháziaknál is. A gyereket a születés utáni napokban, lehetőleg vasárnap vitték *keresztelőre*. Ekkor a pólyás dunyhát díszes szalaggal kötötték át, a babát is ünnepi ruhába öltöztették. A keresztelés után hazaérve az apa átadta az anyának a picit, aki — mintegy az elfogadás jelképeként — megszojtatta. A szertartás után a család és a keresztszülők ünnepi lakomát csaptak. A férfiak és a nők külön mulatozva, beszélgetve fogyasztották el az erre az alkalomra süttött örömkalácsot, valamint a szilva- vagy gabonapálinkát.

Az ember életében nemcsak örömnünnep van, hanem gyász is. A halott „eltakarításának” megvolt a szokásrendszere. A virrasztás és *temetési szertartás* is a hagyományok által meghatározott rendben történt. Ha halott volt a háznál, akkor tilos volt a hangoskodás, vigalom, a földi hívság. A felravatalozott mellett éjszakába nyúlóan imádkoztak és énekeltek a rokonok, ismerősök. Az ünnepelőbe öltöztetett halotton kívül fekete ünneplőt öltöttek a gyászolók is. A szertartás egyházi rend szerint zajlott. Az elhantolás után kezdődött az ún. halotti tor, amelyen tor-eledel (paprikáshús) és pálinka mellett emlékeztek meg az elhunyról.